

VZDELANOSŤ A OSVETA

Naše storočie sa nazýva storočím osvety a vzdelanosti, osvety sa domáhajú, vyhľadávajú ju a pozornosť na ňu upriamujú všetci. Treba priznať, že vzdelanosť a osveta už začala prerážať a prenikať na všetky strany, i do tých donedávna najtemnejších kútov, jej pole sa navidomoči zo dňa na deň rozširuje a vzmáha. V našej dobe sa už všetci zhodnú, že osveta a vzdelanosť je nevyhnutná, musí byť prístupná všetkým, že obciam, väčším či menším spoločnostiam i jednotlivcom prináša nevýslovný úžitok, v tom, ako hovorím, sa už všetci jednomyselne zhodnú. Na jednej strane sa vzdelanosť a osveta vyvyšuje a zveľbuje, a na druhej strane sa tam, kam ešte neprenikla, hľadá s lútosťou, ba na tých, čo sa jej na odpor stavajú, dokonca s opovrhnutím, z čoho je jasné, že spoločnosť si vzdelanosť vysoko cení a akýkoľvek odpor voči nej odsudzuje súdom doby. Nebývalo to tak vždy, o osvete a vzdelanosti nevládla vždy taká dobrá mienka, boli časy, keď sa osveta a vzdelanosť pestovali len v úzkych kruhoch, keď iba ako kahanec horeli v malých komôrkach a z nich len cez úzke okienka blikali a slabú žiaru vydávali. V tých slabo osvetlených komôrkach mali miesto len niektorí jednotlivci, a tí len akoby z milosrdenstva z toho kahanca tu a tam vyslali tenký lúč. Všetci, čo boli v spoločnosti nižšie postavení, a to boli obrovské masy ľudí, boli z osvety a vzdelanosti vylúčení a mohli tie lúče zazrieť len z diaľky. Vďaka ľudskému úsiliu i vďaka našej dobe ten čas už pominul a istotne sa viac nevráti! To svetlo, čo predtým tlelo len v zatvorených priestoroch, už slobodne svieti na voľnom priestranstve a všetci bez rozdielu k nemu majú prístup. Dnes sa už nikto neopováži osvetu a vzdelanosť verejne očierňovať a obviňovať bohvie z akých vín a hriechov, ako sa to dialo predtým, nikto sa neodváža označiť ju za škodlivú a odopierať ju niektorým vrstvám spoločnosti. Tí, čo ešte v srdci tajne nosia nenávisť voči vzdelanosti, tí, čo by ju ešte chceli obmedzovať, tí, čo sa ju ešte opovažujú haniť, sú, a to môžeme povedať s istotou, v našich časoch už len sovy, ktoré poletujú a skrývajú sa v nočnej temnote. Ako teda hovoríme, vzdelanosť a osveta sa dnes všeobecne považuje za nevyhnutnosť a priznáva sa jej vysoká hodnota, čo je skutočná chvála a oslava nášho storočia!

Čo je však cieľom osvety a vzdelanosti? Čo rozsieva, čo medzi ľuďmi rozširuje? Je to len osvojenie si vied a náuk, osvojenie si vedomostí, alebo majú hlbšie poslanie v samotnom živote, majú, takpovediac, životnú úlohu? Osveta a vzdelanosť by bola mŕtva, keby sa skrývala len v knihách ako poklad, ktorý nikto nevyužíva a iba zopár

jednotlivcov sa jej lesku teší. Má oveľa vyššie a dôležitejšie poslanie, a to nielen hlavy plniť, ale aj rozum a myseľ osvecovať, vôľu zušľachtovať, a tým ľudský život rozvíjať na čoraz lepšiu, ušľachtilejšiu a ľudskejšiu. V tom spočíva skutočné poslanie akejkoľvek vzdelanosti, bez neho by bola len pokladom v zemi zakopaným, nevyužitým, bez neho stráca vysokú a výnimočnú hodnotu, ktorú ľudstvu prináša. Osveta a vzdelanosť sa teda musí prebýjať do života rovnako, ako sa slnko teplými lúčmi ponára do zeme, aby v nej prebudilo energiu a oživilo ju, musí sa prebýjať do života, a aj ho zohrievať a vyživovať. Vysoké a vznešené poslanie osvety spočíva v utvrdzovaní a upevňovaní náboženstva, v odôvodňovaní a rozširovaní jeho najdôležitejších odkazov: milovať Boha, všetkých ľudí považovať za svojich blížnych, a to nielen slovom, ale aj skutkom, nielen príležitostne, ale po celý život, jej poslaním je viesť ľudí k ľudskej dôstojnosti a ďalej ju upevňovať, jej poslaním je učiť, že najvyššou a najvznešenejšou úlohou všetkých je byť vždy a všade človekom. Toto je, ako hovorím, hlavné poslanie osvety a vzdelanosti, a v ňom je obsiahnuté aj všetko ostatné, všetko sa z neho dá odvodiť a vytiahnuť. Osveta a vzdelanosť nás učí, že k nej majú mať otvorený prístup všetci bez rozdielu, že osobnosť i majetok každého človeka má byť pod svätou ochranou zákona, že právo a spravodlivosť má slúžiť všetkým rovnako, slúžiť nie preto, že patrí tomu či onému privilegovanému stavu, slúžiť preto, že sú si všetci blízni. Osveta a vzdelanosť učí, že si každý zaslúži odmenu podľa svojich schopností, talentu a činov, že čím je národ vzdelanejší, tým lepšie sa mu darí, že sa práca a múdrosť bohato vypláca, učí a vysvetľuje, kadiaľ vedie cesta k blahobytu, ukazuje, že človek neprišiel na tento svet do slzavého údolia, ale aby sa tešil zo života a zo sveta, ak si to vie zaslúžiť, a ešte nespočetne veľa iného. Toto poučenie sa zo skutočnej osvety a vzdelanosti ako čerstvá voda z plného a silného toku rozlieva na všetky strany a čoraz väčšmi zavlažuje a zúrodňuje doposiaľ pusté a neúrodné kraje. Práve preto si osveta a vzdelanosť zaslúži to uznanie, ten dosah, ktorý, ako sme videli, jej naša doba prisudzuje, a tí, čo ju obviňujú zo zlých následkov, čo jej bohvieaké viny a hriechy prisudzujú, žalujú len sami na seba, len tým sami seba odsudzujú. Nie je pravda to, čo jej podaktorí pripisujú za vinu, že by v národoch podnecovala vzburu, tvrdohlavosť a odpor, lebo práve osveta a vzdelanosť takéto neresti krotí a láme, učí totiž, že dobrému sa netreba vzpierať, dobré treba prijímať s otvorenou náručou. Pravdou však je, že vzdelaným a osvieteným ľuďom sa dá prikázať a odporučiť len to, čo je spravodlivé a dobré, lebo všetko, čo nie je spravodlivé a dobré, u nich bezpochyby narazí na odpor, takže tí, čo vzdelanosť obviňujú z rebelantstva a tvrdohlavosti, cítia, že ich ciele nie sú dobré a spravodlivé, že nemajú

v úmysle rozširovať a odporúčať dobro a spravodlivosť. Takým by sa, samozrejme, darilo lepšie, keby namiesto osvety panovala temnota a slepota, lebo v nich by mohli svoje podľa zámery vykonávať oveľa lepšie a účinnejšie. Tí, ktorým je vzdelanosť a osveta trňom v oku, obviňujú vzdelaných ľudí z nadutosti a povýšenosti. Skutočná vzdelanosť však učí pravý opak, lebo ľudí presviedča, že pokora im prinesie vznešenosť, hoci ich zároveň aj nabáda, aby svoje práva chlapsky hájili. Preto tí, čo vzdelanosti pripisujú nadutosť a povýšenosť, sa cítia dotknutí, ak si vzdelaní ľudia nedajú vziať svoje práva a statočne si ich bránia, čím na seba sami uvalujú podozrenie, že len chcú mať nespravodlivý zisk a úžitok z iných, že ich len chcú vo svoj prospech zdierať.

Nepriatelia ďalej obviňujú vzdelanosť z toho, že iných osočuje, že im nedá pokoj, že si z nich nič nerobí. Osveta a vzdelanosť však učí pravý opak: každého človeka, ktorý si to zaslúži, si treba vážiť. Takže tí, čo jej pripisujú nevšímavosť, nepokoj a podobne, sa bezpochyby boja, že si niekto posvieti na skutky, za ktoré by si vyslúžili úctu len pri tej temnote a slepote. Človek, čo si chce získať úctu za svetla, musí byť naozaj čistý a jasný, čím väčšmi je jeho čistota a šľachetnosť viditeľná, tým vyššie uznanie a úctu si u ostatných získa. Všetko, čím teda vzdelanosť a osveta odsudzujú, sú len bezdôvodné obvinenia, a vďaka sile osvety a vzdelanosti už dávno aj od koreňa vyvrátené, a jej protivníci sú ako noční vtáci zahnaní do tmy a temnoty.

Ako sme už povedali, obvinenia voči vzdelanosti a osvete sú už od koreňa vyvrátené, náš vzdelaný svet im už priznáva slávu. Čím vyššie si národy cenia osvetu a vzdelanosť, čím väčšmi robí ľudí na tomto svete ľudskejšími a šťastnejšími, tým väčšia pozornosť sa jej venuje, tým väčšmi a čoraz rozmanitejšími spôsobmi ju, môžeme povedať, vo svojom prostredí šíria. Keď vlády vidia, ako sa národy na osvetu a vzdelanosť pevne a šľachetne upínajú, ako usilovne sa snažia, aby ju čo najväčšmi a čo najľahšie medzi sebou rozšírili, keď sa už presvedčili, že od predtým zlopovestnej osvety vonkoncom nehrozí štátu nebezpečenstvo, ktoré jej niektorí pripisovali, ale naopak robí národy nielen šťastnejšími, no aj čoraz spokojnejšími so svojou vládou, nielenže týmto všeobecne rozšíreným snahám o vzdelávanie a osvietenie podávajú pomocnú ruku a podporujú ho, ale sa aj sami stavajú na ich čelo a národy na ceste k nej povzbudzujú. Vláda, ktorá by v dnešnom vzdelanom svete nepodporovala šírenie vzdelanosti a osvety a kládla mu prekážky, je nemysliteľná a v skutočnosti nemožná, lebo by tým svojim poddaným bránila čoraz väčšmi sa zdokonaľovať a svojvoľne by ich zdržiavala na tej najšľachetnejšej ceste k ľudskosti. Niečo také sa ešte môže diať v Ázii, kam kresťanské náboženstvo dosiaľ nezasvietilo a kde sú vládcovia často len utláčateľmi vlastných

národov. Avšak u kresťanských národov, vo svetle náboženstva, ktoré považuje ľudí za Božie deti, obdarené Božím duchom, je to vylúčené. Ba smelo môžeme povedať, že aj posledné pochybnosti o tom, že vzdelanosť a osveta oslabuje a rozvracia náboženstvo, ktoré by sa sem-tam ešte objavili a kládli im prekážky, sa už tiež celkom rozplynuli. Pre ľudstvo nie je nič drahšie, posvätnjšie a úctyhodnejšie než náboženstvo, nie je však, nebolo ani nebude vznešenejšie a rozumnejšie náboženstvo než to, ktoré nám dal samotný Boh, kresťanstvo: to obsahuje večné, sväté a nepopierateľné pravdy, ktoré ľudský rozum a vynachádzavosť nikdy nebudú môcť vyvrátiť. Také náboženstvo, ktoré je samo osebe najväčšou pravdou, ktoré v samom sebe prináša dôkazy tejto pravdy, môže sa s istotou postaviť doprostred tých najrozličnejších výmyslov, doprostred tých najrôznejších názorov, a bude medzi nimi stáť pevne ako skala, okolo ktorej sa len vlnky víria a sotva sa jej dotknú. Starým pohanským náboženstvám, napríklad gréckemu, osveta veľmi ublížila, lebo neobsahovali pravdu, iba pravdu zdanlivú, dočasnú. Naše náboženstvo, ktoré v skutočnosti osvetu a vzdelanosť zrodilo, nemá dôvod obávať sa vlastného dieťaťa, lebo aj keby to okolo neho všeličo navystrájalo, napokon predsa len padne vlastnej matke do náručia a vďačne uzná, že je jej dieťaťom. Netajím, že osveta a vzdelanosť zrodila rôzne názory na samotné náboženstvo, no nech už tie tvrdili a tvrdia hocičo, môžeme si byť úplne istí, že tým iba upevnili a odôvodnili nepopierateľnú pravdu, lebo ukázali, že sú povrchné, márne a svetské, čím nad nimi váha, trvalosť a božskosť náboženstva iba naplno zasvietila. Takto sa, ako hovorím, rozprchlí aj tie pochybnosti, ktoré sa proti osvete a vzdelanosti vznášali z pohľadu viery, a navyše, akoby mohla osveta a vzdelanosť zatajiť to, z čoho vzišla: svoj pôvod?

Opakujeme a smelo tvrdíme, a sme o tom hlboko presvedčení, že súčasná európska osveta a vzdelanosť by bez kresťanstva nielenže nežila, ale bola by priam nemysliteľná. Svätou pravdou je, že národ má také zriadenie, zákony, zvyky, aké má náboženstvo. Pýtame sa však, ktoré náboženstvo pozdvihlo ľudí na dedičov Boha, zaviedlo rovnosť medzi nimi, dalo každému jednotlivcovi právo považovať sa a byť uznaný za človeka? Vari to nie je presne to, čo európska osveta a vzdelanosť vyžaduje? Ako by sa teda mohla skutočná vzdelanosť stavať proti náboženstvu, z ktorého vyrastá, a rozvracať ho? Náboženstvo môže napádať len ľahkomyselnosť, nadutosť, nerozum, kadejaké mudrovanie a bezbožnosť, nikdy nie skutočná osveta, ktorá, ak ľudia majú náboženské cítenie, ešte ho upevní a všetky posvätné úmysly, ak naozaj posvätné sú, do života uvedie. Aj ten najnábožnejší človek teda môže hľadiť na osvetu a vzdelanosť s pokojným srdcom a s istotou, že čím vyššie sa tá pozdvihne a väčšmi rozšíri, tým sa

i nepopierateľné pravdy dôkladnejšie objasnia, vďaka hlbokému presvedčeniu uznajú a prizná sa im plná vážnosť. Týmto sa už načisto rozplynuli všetky pochybnosti, osvete a vzdelanosti už nikto nemôže nič vyčítať, a kto by to robil, odsúdi len sám seba.

Osveta a vzdelanosť si medzi európskymi národmi nadobudla vysokú hodnotu, v poslednom čase aj u nás. Na jej šírenie sa používajú rôzne prostriedky, najmä inštitúcie, založené práve na tento účel, nižšie i vyššie školy, ba i obecné, takzvané školy pre ľud. Jedným z veľmi dobrých znakov, podľa ktorého sa dá rozoznať vyspelosť národa, je úroveň jeho škôl. Čím je národ vzdelanejší, tým viac má škôl, tým lepšie ich má zorganizované, tým ich má bohatšie, a naopak, čím je národ menej vyspelý, tým slabšie, nedostatočné a chabé má školstvo. My ešte nemôžeme povedať, že by sme mali školstvo kvalitné, lebo, ako sme povedali, vzdelanosti sa u nás priznala vysoká hodnota iba nedávno, za nevyhnutne potrebnú sa začala považovať len v poslednom čase. Nedostatky našich škôl, najmä nižších, ľudových, vidno zreteľne, a rovnako ich príčiny. Situácia nášho obyvateľstva bola donedávna bieda a chatrná, prostí ľudia sa nazývali úbohým poplatným ľudom a považovali sa len za stvorených a určených na prácu a roboty. Za takých okolností sa ani nevenovala pozornosť ich vzdelávaniu, pretože panoval názor: načo bude ľudu, určenému na robotu, vzdelanosť, načo ho učiť a viesť k ľudskej dôstojnosti, keď má len iným slúžiť? Tak sa stalo, že sa vzdelávaniu obyvateľstva nevenovala žiadna pozornosť, a keďže samotní prostí ľudia si o sebe mysleli to isté, ani oni necítili potrebu viac sa vzdelávať, ani sa o to nesnažili. Nebudeme tu rozoberať naše vyššie školy, ktoré pri tomto stave národov v našej vlasti tiež veľmi rozkvitnúť nemohli, obrátíme pozornosť na nižšie školy, ktoré šíria vzdelanosť v širokej verejnosti. Na mnohých miestach, kde by boli potrebné, neboli a dosiaľ nie sú, a aj tie, ktoré existujú už dlhšie, mali a majú len nízky počet žiakov, učitelia nepožívajú žiadnu úctu a za prácu dostávajú nízku odmenu, to všetko sú znaky, že sa vzdelávanie doteraz necenilo, a tak sa preň ani nič neurobilo. Ešte aj dnes neslávne zaostávame za inými európskymi krajinami, napr. za Pruskom, ale i za rakúskymi dedičnými krajinami. V Prusku pripadá 1 žiak na 6 obyvateľov, v rakúskych dedičných krajinách na 13, niekde na 12, u nás na 15 obyvateľov a v severných okresoch s istotou len na každých 15 obyvateľov. Navyše sa ani nedá porovnávať vzdelanosť našich učiteľov so vzdelanosťou učiteľov iných krajín, dokonca i rakúskych dedičných. Až v poslednom čase, keď sa európska vzdelanosť začala intenzívnejšie prebýjať aj k nám a dobrotivo zasvietila aj na prostý ľud, keď aj naši zákonodarcovia nadobudli dojem, že sa aj prostému ľudu dá pomôcť získať vyššiu dôstojnosť a že je potrebné pripraviť ho na lepšie časy a čo

najväčšmi mu uľahčiť naň uvalené ťarchy, prebudila sa všeobecná starostlivosť o zakladanie škôl, najmä tých nižších, aby sa na jednej strane poskytla prostým ľuďom príležitosť chopiť sa nových výdobytkov, a na druhej strane aby ich spoločnosť uznala za hodných lepšieho postavenia a pokroku. Tejto starostlivosti sa chopili nielen jednotlivci, šľachetné duše, ktoré priviedla k usilovnej práci, rôznym podujatiam i pekným obetiam, ale v poslednom čase jej potrebu zahrnulo až aj samotné zákonodarstvo. Všetci už teda uznávajú, že je potrebné naše nižšie školy lepšie zabezpečiť a pozdvihnúť, aby si mohli plniť úlohy oveľa účinnejšie, a ak sa nájde dobrá vôľa, o čom nepochybujeme, istotne sa nájdú i prostriedky, preto to už nemôže trvať dlho. Nepôjde to, pravda, všetko naraz, lebo vzdelanosť národa sa nedá vypestovať v krátkom čase ako zelenina v teplom skleníku. Veľký pokrok v tejto záležitosti nezávisí len od dobrej vôle zákonodarstva či jednotlivcov, je potrebné odstrániť všetky prekážky, ktoré sa vzdelaniu stavajú do cesty. K najdôležitejším rátame urbárske poddanstvo, v ktorom sa, hoci by sme chceli aj iné ciele dosiahnuť, vzdelanosti nemôže dariť, pretože poddaným nedovolí samostatne sa rozvíjať, bráni im nadobudnúť majetok, uberá potrebný čas hlave rodiny i deťom, a pritom už zákon povoľuje slobodné odkúpenie, ba aj máme k dispozícii množstvo príkladov takého odkúpenia, a pevne veríme, že ich bude čoraz viac a odkúpenie sa všeobecne rozšíri, čím sa zároveň v krajine brána k osvete dokorán otvorí. Samozrejme, že na to netreba čakať, a bol by to aj hriech, pretože už samotné zdokonaľovanie a rozširovanie školskej výučby bude kliesniť cestu oslobodeniu poddaných, obe veci si budú navzájom pomáhať. Všetci, ktorým na tomto vznešenom poslaní záleží a je ich povinnosťou starať sa oň, musia teda trvať na tom, aby sa tam, kde ešte školy chýbajú, stavali a zakladali, aby sa odstraňovali prekážky, ktoré bránia hojnej návšteve škôl, čím by sa zvýšil počet tých, čo majú chodiť do školy. Ďalej musia trvať na tom, aby sa zvýšila vážnosť učiteľského stavu i primeraná odmena za ťažkú prácu, tým získame schopnejších, vzdelanejších a zapálenejších učiteľov. Pri skvalitnení škôl sú podstatné tieto dve veci: zriadenie a udržiavanie škôl a lepšie postavenie učiteľov. Vôbec nepochybujeme, že keď sa tieto dve podmienky splnia, náležito sa u nás rozšíri aj vzdelanosť. Ako sme však videli, doposiaľ sme na tom boli veru biedne: školy sa zakladali len ťažko, v najchudobnejších obciach, a najmä tam, kde chudobu a bezbožnosť ešte prehýbil alkoholizmus, sa udržiavali ešte ťažšie, učitelia nepožívali veľkú úctu, za prácu dostávali len chatrnú odmenu a niekde boli a ešte vždy sú veľmi neslobodní. Hovorím, bude lepšie: naša vláda sa o školy stará, učiteľom pomáha získať si rešpekt, pomáha im nadobudnúť pedagogické vzdelanie, zákonodarcovia cítia potrebu

skvalitnenia škôl, množstvo šľachetných jednotlivcov sa za túto vec zápalisto zasadzuje a už teraz s chvályhodnou usilovnosťou pracuje na zlepšení našich vzdelávacích ústavov, nepekne nešváry pomaly miznú, nastávajú nám teda lepšie časy. Aj keby sa medzi nami hneď neobjavili žiadni Pestalozziovci, Fellenbergovia* a im podobní, už teraz sa nájdú ľudia, čo do svojej práce vložia veľký um a príkladnú horlivosť, budú ju považovať za najšľachetnejší čin svojho života, aj iných svojím umom osvetlia a pre ušľachtilé ciele zapália.

Vzdelávanie sa dá rozširovať len prostredníctvom vyučovania a vyučovanie dosahuje najväčší účinok **v š k o l á c h**. Aby však vyučovanie dosiahlo želaný cieľ, aby človeku zušľachtilo srdce, osvietilo myseľ a pripravilo ho do života i do sveta, aby teda bolo tým, čím má byť, musí prebiehať jedine a nevyhnutne **v m a t e r i n s k o m j a z y k u**. Bez neho je vyučovanie iba cvendžiacim kovom a zvučiacim zvonom,* slovom bez obsahu, rečou bez účinku, také vyučovanie môže vypestovať len zakrpatenú zelinu, ktorá sa síce po zemi plazíť môže, ale úrodu nedodá. Materinský jazyk je prostriedkom, ktorý skutočné vyučovanie k svojmu cieľu nevyhnutne potrebuje, je korytom, ktorým sa učivo do srdca i mysle prebija a tam zapúšťa hlboké korene, čo je úplne prirodzené. V materinskom jazyku sa každému od malička vlievajú do srdca tie najvrúcnejšie city, v ňom sa učíme poznávať svet, s ním sa púšťame na rozsiahle javisko života, vďaka nemu sa teda od začiatku hýbe naše srdce, osvecuje a obohacuje naša myseľ: ako má teda učivo prehovárať k človeku, ak nie materinským jazykom? V materinskom jazyku sme sa od počiatku napájali bážňou Božou, v ňom sme sa naučili oslovovať svojich rodičov, priateľov i ostatných ľudí, v ňom sme sa naučili rozoznávať predmety sveta, v materinskom jazyku sme vyslovili svoje prvé prejavy, v ňom sme zostavili svoje prvé myšlienky, ako by teda mohlo vyučovanie pokračovať v začatom diele, ak nie v jazyku, v ktorom nám to, čo je sväté, zostalo svätým, čo je drahé drahým, to, čo nám bolo od útleho veku známe, známym, ak nie v jazyku, v ktorom sa hneď na začiatku vzpriamila a rozbehla naša myseľ? Z toho vyplýva, že v materinskom jazyku všetko najvrúcnejšie, najživšie cítime, všetkému najúplnejšie, najdokonalejšie rozumieme, v ňom všetko najlepšie rozoznáme a rozlíšime, a aký iný cieľ má vyučovanie, než snahu rozvíjať a obohacovať našu myseľ a naše srdce naplniť všetkým ušľachtilým. Vyučovanie je len pokračovaním nášho prvotného vývoja, ale pokračovaním silným, bezodkladným, preto sa nevyhnutne musí chopiť prostriedku, ktorý nám umožnil prvotný rozvoj. Pravda,

---

* Johann Heinrich Pestalozzi (1746 – 1827), švajčiarsky pedagóg a sociálny reformátor, Philipp Emanuel von Fellenberg (1771 – 1844), švajčiarsky pedagóg a agronóm.

* Biblia. Prvý list Korintánom, 13:1.

naučíme sa, a môžeme sa od malička naučiť aj cudzie jazyky, ale nie bez toho, aby sme na to využili náš materinský jazyk, do ktorého prekladáme cudzie slová i systém cudzieho jazyka, materinský jazyk nám teda slúži ako skúšobný kameň, na ktorom cudzie jazyky skúšame a len natoľko, nakoľko sa nám na ňom vyskúšať dali, si ich osvojujeme. Práve preto, že sa cudzie jazyky dobyli do našej mysle len prostredníctvom nášho vlastného jazyka, že sme ich nedostali priamo, ale sa nám takpovediac do mysle iba povkrádali a povtierali, práve preto, že sú len preložené, silou vôle osvojené, práve preto, hovorím, nám navždy zostanú oveľa menej známe než náš materinský jazyk, akokoľvek intenzívne by sme v nich komunikovali, sú nám a navždy zostanú cudzie. Z toho dôvodu city, čo v nich vyslovíme, nemajú na naše srdce taký silný vplyv, ako city vyslovené vo vlastnej reči. Môžu nám síce do mysle nanosiť množstvo rozličných myšlienok a vedomostí, ale keďže náš duch neovláda iný jazyk ako náš vlastný, usporiadať tieto myšlienky a vedomosti do správnych súvislostí sa podarí iba v našom materinskom jazyku. Každý jazyk má svojho ducha, jeho slová sú len jeho slová, jeho spôsob myslenia patrí len jemu, ani tie slová, ani ten spôsob myslenia do cudzieho jazyka v skutočnosti nikdy dokonale nepreložíš, namiesto nich dostaneš len náhradné slová s približným významom. Preto má a musí vyučovanie prebiehať len tým žlabom, na ktorý sme úplne naučení, z ktorého sa kvapky po bokoch a po stranách nestrácajú, ale ich všetky do poslednej dodá na svoje miesto. Aj tam, kde sa študenti naučili viac jazykov, je vyučovanie v cudzom jazyku len slabou náhradou za vyučovanie v materinskom jazyku, ale tam, kde cudzie jazyky neovládajú a predsa sa vyučuje v cudzom jazyku, výučba len zabíja myseľ a vážní srdce. Všetci, čo sa nachádzajú v takejto situácii, sa ocitli v skutočnom duchovnom otroctve, a keby sa celý národ mal vyučovať v cudzom jazyku, ten by naozaj postihla duchovná poroba, lebo jeho myseľ by spúťali reťaze a na srdce by mu naváľali kamene. Ako sa potom môže taká myseľ rozvíjať, ako sa srdce takýmto spôsobom otvorí a zušľachtí? S úplnou istotou a hlbokým presvedčením, priam svätým presvedčením, aké je potrebné pri takej posvätnej veci, akou je vzdelávanie, teda hovoríme, že vyučovanie sa rozumne dá vykonať a podariť môže len v materinskom jazyku. Okrem toho je materinská reč tým najcitlivejším, najvrúcnejším spojivom celého národa, je to jeho prvotný výtvar, jeho posvätný majetok, zväzok súčasnej generácie s predchádzajúcimi, ba i s generáciami budúcimi, je teda všeobecným majetkom a najvýraznejším znakom života národa ako jedného celku. Čím je v telesnom živote človeka krv, tým je v duchovnom živote národa jeho reč. Dokiaľ jeho reč, čiže jeho vlastná reč trvá, dovtedy sa život národa hýbe, čím väčšmi reč prekvitá, tým mocnejšie a živšie sa národ točí a vlní, ale ak reč národa tichne,

aj jeho život postupne zaniká.

Preto národ, ktorý chce žiť, a to žiť vlastným životom, ktorý sa chce vzdelávať a rozvíjať, si svoj jazyk starostlivo opatruje. Národ, ktorý cíti, že má v sebe čosi lepšie, ktorý sám na seba drží, ktorý má voči sebe úctu, ktorý túži po osвете a vzdelanosti, po čoraz väčšej dokonalosti, považuje svoj materinský jazyk za najväčší poklad, stará sa o jeho rozvoj, o jeho vzdelanie, pretože práve s tým všetkým je najtesnejšie spojený. Oproti tomu národ, čo sa o materinský jazyk nestará, nectí si ho, ba ho skôr znevažuje tým, že sa ho zrieka, upúšťa od neho, ten len dokazuje a prezrádza, že je národom biednym a podlým, ktorý pohŕda sám sebou, a pohŕdajú ním aj iní. A to pohŕdanie si plným právom zaslúži, lebo šliape sám po sebe a ničí vlastný život. Taký národ sa nemôže vzdelávať, taký národ musí byť len skutočná troska, pohrúžená do svetskej márnosti, neschopná akéhokoľvek vyššieho a ušľachtilejšieho úsilia. Národ môže klesnúť hlboko, opustiť sám seba, a predsa si podržať iskru lepšieho života, ktorá sa neskôr ešte rozdúcha a rozohreje, keby sa však dobrovoľne zriekol vlastného jazyka, ukázal by, že v ňom aj tá iskra už zhasla a že je zrelý na úplné pretvorenie a prerobenie, a ak to podstúpi, jeho život sa zavrie a on bude v cudzom živote len živorit' a trmáčať sa. Reč národa je teda jeho neoceniteľným pokladom a všetci, čo sa jej vzdávajú, svoj národ opúšťajú a dokazujú, že si ho nevážia a nevšímajú. No ak sa títo, ako hovoríme, odštiepenci a odrodilci zahrávajú so spoločným národným majetkom, tiež si zaslúžia len hlboké a všeobecné opovrhnutie, ktoré ich ani neminie, ak je ich národ čo len trochu pri zmysloch, čo len trochu prebudený. Nielen rozvoj národa teda nevyhnutne vyžaduje, aby sa vo vzdelávaní používal jeho vlastný jazyk, ale vyžaduje to aj jeho dôstojnosť, rešpekt a život. Keby sa teda nejakému národu odoprelo vo vzdelávaní, a najmä v školskom vyučovaní, právo na používanie materinského jazyka, tomu by sa takpovediac uprelo právo na vzdelávanie, ľudskú dôstojnosť, národnú identitu, na život. Kto sa však o toto všetko snaží, ten bude svoj materinský jazyk horlivo podporovať, bude ho k vlastnému prospechu používať všade, no najmä tam, kde je nevyhnutne potrebný, bude si ho chovať ako najdrahší poklad a všetkými spôsobmi brániť.